

Z E Z J A W I S K W S P Ó Ł C Z E S N E G O
J Ę Z Y K A C Z E S K I E G O

Milan HRDLIČKA
Univerzita Karlova

DOI: 10.14746/bo.2020.2.9

Mimo dopravní obsluhy?¹

Keywords: Czech grammar, preposition, case, mistake
Klíčová slova: česká mluvnice, předložka, pád, chyba

Abstract

The article addresses the problematic usage of certain Czech prepositions by Czech native speakers, among others the cases where a preposition is used in speech with a different case than the one which corresponds to the standard Czech norm. It further focuses on some significant development tendencies in speech distribution of Czech prepositions which have been observed over the last few decades. The focus is mainly on the expansion of the preposition *na*, still frequenter usage of the competition of two prepositions and the usage of certain prepositions contrary to their semantics.

Článek pojednává o problémovém užívání některých českých předložek ze strany rodilých mluvčích češtiny, mimo jiné o případech, kdy je v řečové komunikaci užitá předložka s jiným pádem, než který je v souladu se současnou spisovnou normou českého jazyka. Příspěvek rovněž poukazuje na některé výrazné vývojové tendence, které lze v posledních desetiletích na řečové distribuci českých prepozic sledovat. Jedná se zejména o expanzi předložky *na*, o stále častější výskyt dvou předložek vedle sebe a o užívání některých předložek v rozporu s jejich sémantikou.

Jednou z oblastí, v níž se výrazným způsobem projevují vývojové tendence současné češtiny, jsou bezesporu předložky. V posledních desetiletích zaznamenáváme expanzi předložky *na*, zejména tehdy, není-li relevantní rozlišování povrchu a vnitřku objektů (prostor), srov. např. *Jede na kolej* (Daneš 1964, Čechová 1981 aj.). Podobná

¹ Tato studie vznikla za podpory projektu Univerzity Karlovy Progres Q10, Jazyk v proměnách času, místa, kultury.

spojení jsou však v současnosti stále čtenější, viz *Jde na hotel, na pokoj, na ubytovnu, na bazén, na sál, na recepci, na vrátnici* aj. Stoupající četnost užití dané předložky zaznamenáváme také v jiných kontextech, srov. *Mám na vás dotaz* (k vám); *Nemáme na to místo* (pro to místo); *Klíč vám vydám jen na podpis* (proti podpisu); *Bližme se na zastávku* (k zastávce); *Ten hráč je silný na puku* (při hře s pukem); *Je to na nic* (k němu).

Z důvodu jazykové ekonomie, větší kondenzace sdělení za uplynulé dvě dekady rovněž významně vzrostlo dříve nepřipustné užívání dvou předložek vedle sebe², které ovšem v oficiální komunikaci nedoporučujeme: *Koupila to za pro ni výhodnou cenu. Trenér spoléhá na v zámoří hrající hráče. Na v té době nemocného kamaráda dočista zapomněli. Manželství s o deset let mladším partnerem skončilo rozvodem* (blíže Machová 2000). Frekvence podobných spojení v mluvené, ale i v psané komunikaci je dnes natolik vysoká, že ji už někteří bohemisté pokládají za hovorovou.

Určité novátorství přináší v řečovém užívání předložek některé další diskusní momenty, které se zpravidla ocitají za hranicí spisovnosti a které lze z pozice prestižní variety českého národního jazyka hodnotit jako problémové, nezřídka jako chybné.

K častému nenáležitému užívání předložek se řadí zeugma, tedy souřadné spojování předložek pojících se s různými pády: *Sejdeme se před, nebo po obědě?* Jméno se v takovém případě řídí pádem poslední užití prepozice. Ve spisovných projevech je třeba se tomuto jevu vyhnout a nalézt řešení, které je v souladu se stávající kodifikací, kupř. *Sejdeme se před obědem, nebo po něm?* (srov. Vlčková 1988 aj.).

Jiným prohrškem proti náležitému vyjadřování je užívání předložky v rozporu s její sémantikou: *Oženil se během prázdnin*. Prepozice *během* uvozuje průběh děje, procesualnost, v daném případě je tedy vhodnější uvést *Oženil se o prázdninách*. Obdobně vyznívá i diskutabilní řečový výskyt prepozice *díky*, kterou mnozí mluvčí nespřímně užívají jako sémanticky prázdnou, bez pozitivního významu, srov. *Díky mohutným záplavám zahynulo deset lidí*. Zde je užití prepozice nepatřičné. Využití náležité sémantiky zmiňované prepozice je naopak třeba v komunikaci uplatňovat: *Práci dokončil jen díky jejich pomoci* (viz Hrdlička 2015).

Samostatnou kapitolou je řečová distribuce některých předložek s jiným než s obvykle (noremně) užívaným pádem. Dílem se jedná o případy regionální, např. užívání genitivu namísto dativu po předložce *naproti* některými mluvčími na Moravě (*Bývají naproti školy*), genitivu místo dativu po prepozici *kvůli* na Ostravsku (*Pohádali se kvůli peněz*) či akuzativu místo lokálu po časové předložce *o* na Mělnicku (*Byli u nich*

² Pozoruhodný je sám proces prepozicizace, tedy vznik sekundárních (odvozených, nepravých) prepozic. Zatímco se vedle 19 předložek primárních (pravých, původních), shodujících se až na prepozici *k* se slovesnými předponami (*Napsal vzkaz na kus papíru. Auto vjelo do garáže*) a podporujících význam příslušného prefixu, evidovalo v 70. letech minulého století okolo 180 sekundárních předložek a předložkových výrazů (*kvůli, okolo, na rozdíl od, ve srovnání s* aj.), v současnosti je jich popsáno již přes 500.

vo *víkend*), dílem jde o případy marginální³, kupř. výskyt akuzativu místo nominativu po prepozici *via* znamenající „přes“ (*Poletí do Madridu via Barcelonu*), blíže Hrdlička (2015).

Ve zmíněné oblasti však můžeme zaznamenat záměnu pádu, která je v současnosti hojně rozšířená a významná, a sice spojování předložky *mimo* nikoliv s předkládaným akuzativem, nýbrž s genitivem. Děje se tak nepochybně pod vlivem významově blízké předložky *kromě* pojící se právě s oním pádem.

Zmíněná problematika se týká především významů časových (*Otevřeno denně mimo soboty*) a exceptivních (*Vjezd zakázán mimo dopravní obsluhy*), částečně i lokálních (*Zloději se v tu dobu pohybovali mimo budovy*). Záměna pádů je v těchto kontextech natolik častá a běžná, a to i ve veřejném prostoru (nápisy, dopravní značení aj.), že se může jevit už jako legitimní začít uvažovat v daném případě nikoliv o chybě, ale o nastupující, resp. dokonce již převládající vývojové tendenci.

Ve spisovných projevech, a to jak psaných, tak i mluvených, však doporučujeme respektovat stávající spisovný úzus a neposkytovat zatím podobným jevům přílišný prostor. Připouštíme, že bude nicméně zajímavé sledovat, zda se naznačený vývojový trend skutečně prosadí do té míry, že začne být „kvalifikovanou většinou“ bohemistů akceptovaný či alespoň tolerovaný jako hovorový i v češtině standardní.

Literatura

- Čechová M., 1988, *K expanzi předložky na v současné jazykové praxi*, „Naše řeč“ 64, s. 33–45.
- Daneš F., 1964, *Malý průvodce po dnešní češtině*, Praha: Orbis.
- Hrdlička M., 2015, *Vo vobecný češtině a jiné příběhy*, Praha: Karolinum.
- Machová S., 2000, *Dvě předložky vedle sebe*, „Naše řeč“ 83, s. 30–34.
- Vlková V., 1988, *K některým aspektům užívání předložek*. In: *Praktické kapitoly ze spisovné češtiny*, Praha: ÚČJ ČSAV, s. 67–73.

---

³ Typickou chybou bývá v odborném, popř. publicistickém stylu záměna pádů u předložky *vyjma*, která se místo akuzativu užívá převážně s genitivem (opět působením nesprávné analogie předložky *s výjimkou*).